

การศึกษาวิถีชีวิตช้างศูนย์ศึกษาบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ประเทศไทย

Elephant Lifestyle of Ban Thaklang Elephant Study Center Tambon Krapho, Tha Toom District, Surin Province, Thailand

บุญชม ศรีสะอาด¹, ลัดดา สำรองพันธ์², มนธิยา ลีประโคน², วุฒิไกร ป้อมมะรัง²
Boonchom Srisaard¹, Ladda Samrongphan²,
Monthiya Lephakhon², Woottikhai Pommarang²

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิถีชีวิตช้างและปัญหาวิถีชีวิตช้างศูนย์ศึกษาบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ คือ พระสงฆ์ จำนวน 1 รูป หมอช้างจำนวน 4 คน ควาญช้าง จำนวน 2 คน และผู้ดูแลประสานงานในศูนย์ศึกษา จำนวน 1 คน ซึ่งได้มาโดยวิธีการเลือกแบบลูกโซ่ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาและตรวจสอบแบบสามเส้า

ผลการวิจัย

1. วิถีชีวิตช้างในศูนย์ศึกษาบ้านตากกลาง มีช้างทั้งหมด 78 เชือก บางส่วนอาศัยอยู่ในหมู่บ้านตากกลาง บ้านตระมุง และบ้านจินดา โดยอาศัยอยู่ร่วมกับควาญช้าง ช้างที่เข้ามาอยู่ในศูนย์ศึกษาเป็นช้างที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสุรินทร์เท่านั้น ช้างแต่ละเชือกจะได้รับการจัดสรรที่ดินเชือกละ 2 ไร่ เพื่อเป็นแหล่งปลูกอาหาร ในตอนกลางวันช้างจะได้รับอาหารที่จำกัด แต่ในเวลากลางคืนช้างจะกินอาหารตลอดทั้งคืนจนถึงเวลา 05.00 น. ช้างจะได้รับการฝึกเพื่อแสดงในศูนย์ศึกษา เริ่มตั้งแต่อายุ 8-9 เดือน ใช้เวลาฝึก 2 เดือน ซึ่งช้างในศูนย์ศึกษามี 3 ประเภท คือ ช้างพิเศษ ช้างแสดง และช้างแท็กซี่ ช้างปฏิบัติงานตั้งแต่เวลา 08.00-16.30 น. ช้างจะได้ตรวจสุขภาพอาทิตย์ละ 3 ครั้ง โดยสัตวแพทย์ของสถาบันวิจัยและบริการสุขภาพช้างแห่งชาติ กรมปศุสัตว์ จังหวัดสุรินทร์ และตรวจสุขภาพช้างทุกสัปดาห์ที่สองของเดือน โดยนายสัตวแพทย์อลงกรณ์ มหรรณพ และใน 1 ปี มีการเจาะตรวจเลือด โรคของช้างที่พบ ได้แก่ โรคคอติด วัณโรค ลำไส้อักเสบ โรคพยาธิ และเมื่อช้างล้ม (ตาย) จะมีการนิมนต์พระมาสวดมนต์ทำบุญ ตักบาตร ถ้าช้างตัวใหญ่ล้มบริเวณใต้ฝิ่งบริเวณนั้น หรือถ้าเป็นช้างตัวเล็กจะนำไปฝัง ณ สุสานช้างหรือฝังไว้ในบริเวณบ้านของเจ้าของช้าง จนเหลือแต่กระดูกประมาณ 2-6 ปี จึงทำการขุดกระดูกช้างที่ฝังขึ้นมา โดยนำบางส่วนที่ไม่สามารถจำหน่ายได้ ไปทำพิธีฝัง ณ สุสานช้างวัดป่าอาเจียง

¹ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

² นิสิตปริญญาเอก สาขาวิจัยและประเมินผลการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

¹ Faculty of Education, Mahasarakham University

² Ph.D. Candidate in Research and Evaluation, Faculty of Education, Mahasarakham University

2. ปัญหาวิถีชีวิตช้างศูนย์คชศึกษาบ้านตากกลาง มี 2 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านสภาพความเป็นอยู่และการปฏิบัติงาน ระบบการจ่ายไฟฟ้าไม่เพียงพอ ขาดแคลนน้ำในการดูแลหญ้าที่ปลูกสำหรับเลี้ยงช้าง ทำให้หญ้าที่ปลูกโตไม่ทันต่อการกินของช้าง แหล่งอาบน้ำของช้างมีระยะทางไกล และ 2) ด้านเศรษฐกิจ การจัดสรรพื้นที่ปลูกอาหารสำหรับช้างค่อนข้างน้อย ไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงช้างแต่ละวัน ต้องซื้ออาหารเพิ่มจากข้างนอก การเบิกจ่ายเงินประจำเดือนของช้างมีความล่าช้า ทำให้ควาญช้างต้องกู้ยืมเงินมาใช้ในการซื้ออาหารให้ช้าง

คำสำคัญ: วิถีชีวิตช้าง ศูนย์คชศึกษา ช้างพิเศษ ช้างแท็กซี่ สุสานช้าง

Abstract

This research studied elephant lifestyle and elephant lifestyle problems in the Elephant Study Center, Tambon Krapho, Tha Toom District, Surin Province, Thailand. The target group consisted of 1 monk, 4 expert mahouts, 2 mahouts, and a coordinator in Elephant Study Center. Data was collected by snowball sampling interview and participatory observation. Analysis of content was by content analysis and triangulation.

The results were as follows:

1. Elephant lifestyle at Ban Taklang Elephant Study Center. There were 78 elephants in total, some live in Ban Thakrang, Ban Thamung and Ban Jinda, living with a mahout. Elephants that live in the Elephant Study Center are elephants living in Surin Province only. Each elephants rope is allocated 2 rai of land for planting. In the daytime, elephants will receive limited food. That the Elephant Study Center is in Surin at night, the elephant will eat all night until 5 am. Elephants will be trained to perform at the Elephant Study Center starting from the age of 8 to 9 months, with a two-month training period. There are 3 types of elephants in the Elephant Study Center, special elephants, show elephants and taxi elephants. Elephants work from 08:00 to 16:30. Elephants will be examined three times a week by a veterinarian at the National Institute of Health and Elephant Services. Surin province Livestock Department and the health of the elephants is checked every second week of the month by Mr. Alonggon Mahunoom, a veterinarian. Blood tests are taken. Known diseases of elephants include diphtheria, tuberculosis, intestinal inflammation and parasitic diseases. When an elephant dies, it is buried nearby. Small elephants are buried at the elephant's graveyard or buried in a home that owns elephants. The bone remains for the buried elephant are dug up after about 2-6 years. Some of them are not sold at the burial mall at the elephant graveyard.

2. Elephant lifestyle problems of Ban Taklang Elephant Study Center include, living and working conditions, insufficient power supply, power failure water shortage resulting in grass not being grown to feed the elephants and elephant baths being a long

Distance away. Finances available to support the elephants are relatively low and there is not enough for elephant feeding each day. There is a need to buy food from the outside. Changing the elephant's monthly budget is delayed and the mahout borrows money to buy food for elephants.

Keywords: Elephant lifestyle, elephant study center, special elephant, taxi elephant, elephant graveyard

บทนำ

ช้างเป็นสัตว์บกที่ใหญ่ที่สุดในโลก ที่มีความเฉลียวฉลาด ซื่อสัตย์ อุตุน กล้าหาญ ในอดีตช้างเป็นพาหนะของพระมหากษัตริย์ในการทำสงคราม ปัจจุบันช้างกลายเป็นสัตว์ที่มีประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การเจริญสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศ และถูกนำมาเลี้ยงไว้เพื่ออนุรักษ์ การแสดง และให้ความบันเทิงแก่มนุษย์ ซึ่งการเลี้ยงช้างในประเทศไทยนั้นมีหลายแห่ง จังหวัดสุรินทร์จัดเป็นพื้นที่แห่งหนึ่งที่เลี้ยงช้างเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เป็นชุมชนที่มีประชากรเกือบทั้งหมดเป็นชาวกวย ซึ่งเป็นกลุ่มชนพื้นเมืองสุรินทร์ที่มีความเชี่ยวชาญในการจับช้างป่า เพื่อนำมาฝึกหัดให้เป็นช้างบ้าน การเลี้ยงช้างของชาวกวยจะแตกต่างจากการเลี้ยงช้างของคนในภูมิภาคอื่นที่เลี้ยงช้างไว้ใช้แรงงาน เช่น ลากซุง เป็นต้น ชาวกวยจะเลี้ยงช้างและปฏิบัติต่อช้างเสมือนเป็นหนึ่งในสมาชิกครอบครัวเดียวกัน ทุกเทศกาลงานประเพณีสำคัญของชุมชนจะต้องมีช้างมาเป็นส่วนหนึ่งเสมอ จนกลายเป็นวิถีชีวิตความผูกพันระหว่างคนและช้างที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน

ในขณะที่เดียวกันกระแสการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมได้รุกคืบเข้ามาในพื้นที่ ความต้องการพื้นที่เพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจก็มีมากขึ้นตามลำดับ ส่งผลให้มีการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้ในบริเวณ

ตำบลกระโพหลายแห่ง เช่น ป่าสงวนแห่งชาติ ดงภูดิน ป่าสงวนแห่งชาติดงสายทอง ป่าบุง และป่าทาม บริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำที่แม่น้ำมูลไหลมาบรรจบกับลำน้ำชี ซึ่งแต่เดิมพื้นที่ป่าไม้ในบริเวณนี้มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชอาหารช้าง ส่งผลให้พืชซึ่งเป็นอาหารช้างลดลง ไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงช้างที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก เจ้าของช้างจากหมู่บ้านตากกลางจึงจำเป็นต้องนำช้างไปรับจ้างอยู่ตามปางช้างหรือสวนสนุกต่างๆ และส่วนหนึ่งได้นำช้างออกตระเวนเร่ร่อนขายของที่ระลึก และอาหารช้างตามชุมชนเมืองทั้งในกรุงเทพมหานคร ปริมณฑล และจังหวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อการเลี้ยงชีพและครอบครัว

จังหวัดสุรินทร์จึงได้จัดตั้งศูนย์คชศึกษาหมู่บ้านช้างบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูมขึ้น เพื่อใช้เป็นที่อยู่และที่เลี้ยงดูช้าง เพื่อไม่ให้ความรู้ช้างนำช้างออกเร่ร่อน ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาภาพลักษณ์ของช้าง ปัญหาด้านสุขภาพช้าง ปัญหาทางด้านสังคม และครอบครัว และปัญหาการจราจรในเมืองต่างๆ โดยในศูนย์คชศึกษา จัดกิจกรรมหลักเกี่ยวกับช้าง 3 ประการ ได้แก่ (1) กิจกรรมสร้างแหล่งเรียนรู้เรื่องราวของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ระหว่างคนกับช้าง (2) การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัด และ (3) กิจกรรมการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมของป่าไม้ในพื้นที่เพื่อให้เหมาะสมต่อการเลี้ยงช้างอย่างยั่งยืน (ศูนย์คชศึกษา. 2561: 4-6) ซึ่งวิถีชีวิตของช้างในหมู่บ้านตากกลางเปลี่ยนจากอยู่ป่าเข้ามาอยู่บ้าน มี

ความผูกพันกับมนุษย์มากขึ้น ทิศทาง การดำเนินชีวิตและความเป็นอยู่ได้เปลี่ยนไปอย่างมากมา การเลี้ยงช้างต้องใช้พื้นที่และอาหารจำนวนมาก เนื่องจากช้างเป็นสัตว์ที่มีขนาดใหญ่ ผู้เลี้ยงต้องดูแลอย่างใกล้ชิดตลอดเวลา (รินทรา เหล่าภักดี. 2537: 2) การนำช้างมาใช้ชีวิตอยู่ในศูนย์ศึกษา ย่อมส่งผลกระทบต่อทั้งทางตรงและทางอ้อมกับวิถีชีวิตของช้าง

จากสภาพปัญหาและเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ประกอบกับปัจจุบันศูนย์ศึกษาหมู่บ้านช้างบ้านตากกลางมีหมอช้างที่สืบทอดภูมิปัญญาวิชา ศาสตร์ เป็นสถานที่ฝึกช้างสำหรับแสดงในงานแสดงช้างของจังหวัดสุรินทร์ มีพิพิธภัณฑ์เกี่ยวกับช้าง ภายในศูนย์มีนิทรรศการประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน รวมถึงอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ในการคล้องช้าง และมีนักท่องเที่ยวเข้าชมการแสดงช้างทุกวัน ดังนั้นคณะผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาวิถีชีวิตช้างศูนย์ศึกษาบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ประเทศไทย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตช้างศูนย์ศึกษาบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์
2. เพื่อศึกษาปัญหาวิถีชีวิตช้างศูนย์ศึกษาบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ มี 2 ด้าน ประกอบด้วย ปัญหา ด้านสภาพความเป็นอยู่การปฏิบัติงาน และปัญหา ด้านเศรษฐกิจ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ได้แก่ ผู้ดูแลประสานงานในศูนย์ศึกษาเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 1 คน พระสงฆ์ จำนวน 1 รูป หมอช้าง

จำนวน 4 คน และควาญช้างจำนวน 2 คน จำนวนรวมทั้งสิ้น 8 คน ซึ่งได้มาโดยวิธีการเลือกแบบ ลูกโซ่

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และแบบบันทึกการสังเกตแบบมีส่วนร่วม กล้องถ่ายรูป สมุดบันทึก และแถบบันทึกเสียง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 กำหนดแผนการสัมภาษณ์เชิงลึก ข้อมูลที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตช้างศูนย์ศึกษาหมู่บ้านช้างบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ กับผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้ดูแลประสานงานในศูนย์ศึกษาและผู้ให้ข้อมูลร่วม ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดป่าอ้อเจียง หมอช้าง และควาญช้าง

3.2 ลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อให้ได้ข้อมูลจากแหล่งข้อมูล โดยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในงานภาคสนามเกี่ยวกับวิถีชีวิตช้าง จำนวน 5 ครั้ง ระหว่างเดือนมกราคม-เมษายน พ.ศ.2561 โดยศึกษาวิถีชีวิตช้างศูนย์ศึกษา หมู่บ้านช้าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ แล้วนำข้อมูลมาศึกษาและเรียบเรียง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาและตรวจสอบแบบสามเส้าระหว่างข้อมูลเชิงทฤษฎี ข้อมูลจากเอกสาร การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบกลุ่มและแบบรายบุคคล

ผลการวิจัย

1. วิถีชีวิตของช้างศูนย์ศึกษาหมู่บ้านช้างบ้านตากกลาง

1.1 ด้านสภาพลักษณะที่ตั้งของศูนย์คชศึกษา ตั้งอยู่หมู่ที่ 9 บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดสุรินทร์ มีพื้นที่ทั้งหมด 2,000 กว่าไร่ มีช้างในความดูแล 78 เชือก อยู่ห่างจากจังหวัดสุรินทร์ไปทางเหนือตามทางหลวงหมายเลข 214 (สุรินทร์-ร้อยเอ็ด) ก่อนถึงอำเภอกำแพงแสน มีทางแยกซ้ายบริเวณหลักกิโลเมตรที่ 36 ไปตามทางถนนลาดยางอีกประมาณ 22 กิโลเมตร พื้นที่หมู่บ้านเป็นที่นาและป่าละเมาะ สลับกับป่าโปร่งเหมาะกับการเลี้ยงช้าง ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในศูนย์คชศึกษาส่วนใหญ่เป็นชาวส่วย หรือ กวย หรือ กวย มีความชำนาญในการคล้องช้างป่า ฝึกหัดช้าง และเลี้ยงช้าง

1.2 ด้านแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับช้างในศูนย์คชศึกษา มีดังนี้

1.2.1 ศาลปะกำ เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ของชาวกวยผู้เลี้ยงช้าง ที่ต้องกระทำทุกครั้งก่อนการออกไปจับช้างป่าหรือก่อนการจัดงานสำคัญต่างๆ ในชีวิตประจำวัน

1.2.2 พิพิธภัณฑ์ช้าง เป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับช้าง ขนบธรรมเนียมประเพณีของชนชาวกวย และการก่อตั้งเมืองสุรินทร์

1.2.3 โรงแสดงช้าง เป็นสถานที่สำหรับจัดการแสดงของช้างซึ่งมีหลายการแสดง ได้แก่ ช้างเดินหมุนห่วง ช้างวาดรูป ช้างปาลูกโป่ง ช้างเตะบอล และช้างอุ้มคน เป็นต้น

โดยเปิดรอบแสดงช้างทุกวัน ไม่เว้นวันหยุดนักขัตฤกษ์ มี 2 รอบ คือ รอบเช้าเวลา 10.00-11.00 น. และรอบบ่ายเวลา 14.00-15.00 น. ซึ่งมีความธรรมเนียมจัดเก็บ ดังนี้

1) บัตรเข้าชมภายในศูนย์คชศึกษา ชาวต่างชาติ 100 บาท ผู้ใหญ่ชาวไทย 50 บาท เด็กโตและนักศึกษา 20 บาท และเด็กเล็ก นักเรียน

ในเครื่องแบบ 10 บาท 2) บัตรนั่งช้าง ระยะเวลา 20 นาที ต่อคน ชาวต่างชาติ 200 บาท ผู้ใหญ่ชาวไทย 100 บาท และเด็ก 20 บาท

1.2.4 วังทะลุ ซึ่งเป็นบริเวณที่แม่น้ำมูลกับลำน้ำชีไหลมาบรรจบกัน และเป็นบริเวณที่นำช้างมาอาบน้ำ

1.3 ด้านลักษณะของช้าง ช้างตัวผู้หรือช้างพลายมีรูปร่างผอมสูง มีอวัยวะเพศผู้ มีสังข์ มีอวัยวะงายาว ช้างที่มีงาสั้นเรียกว่าช้างสัดอ (เห็นจิงโจ้จาม. 2561: สัมภาษณ์)

ช้างตัวเมียหรือช้างพังมีรูปร่างอ้วน มีอวัยวะเพศเมีย มีขนาย (งาเล็กสั้นๆ)

ช้างสวยงาม มีลักษณะรูปร่างใหญ่โตแข็งแรง ศีรษะโต แก้มเต็ม หน้าผากกว้าง มีดวงตาแจ่มใส มีขาแข็งแรงเต็มไปด้วยกล้ามเนื้อ ลักษณะของหลังสูงตรงกลางเล็กน้อยลาดไปทางหางอย่างสม่ำเสมอ เป็นลักษณะแป้ก้านกล้วย ซึ่งเป็นลักษณะของช้างที่ดีที่สุด (อำนาจ คอวนิช. 2520: 14) เวลาขึ้นศีรษะจะเข้ดขึ้น มองดูสง่า ถ้าเป็นช้างงา จะมิงาใหญ่ แข็งแรง และยืนชานาน คู่กันออกมา ไม่บิดหรือถ่างห่างจากกันมากเกินไป ลักษณะของขาใหญ่เรียบไม่ฉีกขาด และลักษณะเล็บของช้างขาวสะอาดขัดเสมอ (เห็น จิงโจ้จาม. 2561: สัมภาษณ์)

ช้างสุขภาพดี มีลักษณะยืนแกว่งวงและพับหูไปมาอยู่เสมอ และเดินหาหญ้า หรืออาหารอื่นกินอยู่ตลอดเวลา ที่เล็บเท้าต้องมีเหงื่อซึมออกมาจากโคนเล็บ ซึ่งมองเห็นได้ง่ายจากรอยเปียกของฝุ่น ที่เกาะเท้าช้าง (ไพฑูริ ศาลางาม. 2561: สัมภาษณ์)

ช้างตกมัน เกิดเมื่อช้างตัวผู้หรือตัวเมียโตเต็มวัย โดยต่อมที่ขมับทั้ง 2 ข้าง จะบวมขึ้นขนาดเท่าไข่ไก่จนเห็นได้ชัด เมื่อต่อมที่ขมับบวมขึ้นแล้ว รูของต่อมซึ่งมีขนาดโตประมาณ 0.5 เซนติเมตร ก็

จะเปิดกว้างออก มีน้ำเมือกสีขาวข้นไหลออกมาจากก้นหู อวัยวะเพศ มีกลิ่นเหม็นเน่า หนองจะคราบเหม็น มักจะเกิดขึ้นกับช้างตัวผู้ที่มีลักษณะอ้วน ช้างจะมีนิสัยดุร้าย โมโห หงุดหงิด ป้องกันโดยใช้โซ่ผูกล่ามไว้ จนกว่าช้างจะหายจากอาการตกมันเองใช้เวลาประมาณ 4-5 เดือน อาการช้างหายตกมัน บางตัวจะเดินเซ หมดแรง (อิน แสนดี. 2561: สัมภาษณ์)

การแบ่งลักษณะของช้างในศูนย์คชศึกษา หมู่บ้านช้างบ้านตากกลางจะแบ่งตามหน้าที่การปฏิบัติงานโดยคัดจากความสามารถพิเศษของช้างซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. ช้างพิเศษ คือ ช้างที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะไม่เหมือนช้างเชือกอื่น ในศูนย์

คชศึกษา มีช้างสวยงามตามคชลักษณ์ และช้างฝาแฝด ดังนี้

ช้างสวยงาม ได้แก่ พลายทองใบ เกิดเมื่อปี 2516 ปัจจุบันมีอายุ 48 ปี เกิดจากแม่ช้างชื่อ พังเงิน อายุ 103 ปี พ่อช้างชื่อพลายน้อย พลายทองใบมีความสูง 3.80 เมตร มีงาสวยงามยาว 2.10 เมตร ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 พลายทองใบ เป็นช้างที่มีความสวยงามตามคชลักษณ์

ช้างฝาแฝด ได้แก่ พลายทองคำ พลายทองแท่ง เกิดเมื่อวันที่ 6 มีนาคม พ.ศ.2553 ปัจจุบันมีอายุ 8 ปี เกิดจากแม่ช้างชื่อพังทองคุณ อายุ 26 ปี พ่อช้างชื่อพลายหัสตินทร์ เป็นช้างของนายประไพ โมกหอม บ้านเลขที่ 152 หมู่ 3 บ้านท่าลาด ตำบลศรีณรงค์ อำเภอชุมพลบุรี แผลฟุ่ชื่อพลายทองคำ เกิดเวลา 03.09 น. และแผลน่องชื่อพลายทองแท่ง เกิดเวลา 01.09 น. โดยแผลน่องคลอดออกมาก่อน (การเกิดของฝาแฝดถ้าคลอดก่อนให้เป็นน่อง และคลอดหลังให้เป็นฟุ่) มีเงินเดือนประจำ เดือนละ 18,000 บาท (ไพฑูล ศาลางาม. 2561: สัมภาษณ์) ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ช้างฝาแฝดพลายทองคำ และพลายทองแท่ง

2. ช้างแท๊กซี่ คือ ช้างที่โดยสารนักท่องเที่ยวชมบริเวณศูนย์คชศึกษา โดยมีเงินเดือนประจำ เดือนละ 12,000 บาท ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 ช้างแท็กซีนำนักท่องเที่ยวชมบริเวณศูนย์ศึกษา

ภาพที่ 4 หญ้าเนเปียร์ปลูกไว้สำหรับเลี้ยงช้าง

3. ช้างแสดง คือ ช้างที่แสดงให้นักท่องเที่ยวได้ชม โดยมีเงินเดือนประจำ เดือนละ 16,500 บาท

1.4 ด้านการคัดเลือกช้างเข้าศูนย์ศึกษา การคัดเลือกช้างเข้าศูนย์ศึกษาต้องเป็นช้างที่อาศัยอยู่ในจังหวัดสุรินทร์เท่านั้น โดยรับช้างทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็น ช้างเล็ก ช้างพิการ และช้างแก่ เป็นต้น ทั้งนี้เนื่องจากศูนย์ศึกษาอยู่ในความดูแลขององค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ (ไพฑูล ศาลางาม, 2561: สัมภาษณ์)

1.5 ด้านสถานที่อยู่ของช้าง ช้างส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในศูนย์ศึกษา โดยมีบางส่วนอาศัยอยู่ในหมู่บ้านตากกลาง บ้านตระมุง และบ้านจินดา โดยช้างอาศัยอยู่ร่วมกับควาญช้าง ซึ่งองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ ได้จัดสรรที่ดินจำนวน 900 ไร่ ซึ่งเป็นเขตป่าสงวนสำหรับที่อยู่และปลูกหญ้าเลี้ยงช้าง โดยจัดสรรที่ดิน 2 ไร่ต่อช้าง 1 เชือก ดังภาพที่ 4 และ 5

ภาพที่ 5 ที่อยู่ของช้าง

1.6 ด้านกิจวัตรประจำวันของช้างประจำศูนย์ศึกษาบ้านตากกลาง มีดังนี้

1.6.1 ช้างแท็กซี ลงชื่อเข้ามาปฏิบัติงานในหน้าที่เวลา 08.00 น. รอรับนักท่องเที่ยวทั้งวันจนกระทั่งถึงเวลา 16.30 น. ลงชื่อออกจากศูนย์ศึกษาบ้านตากกลางกลับที่พักอาศัย

1.6.2 ช้างแสดง ลงชื่อเข้ามาปฏิบัติงานในหน้าที่เวลา 08.00 น. รอแสดง 2 รอบ คือ รอบเช้าเวลา 10.00-11.00 น. และรอบบ่ายเวลา 14.00-15.00 น. โดยรอฟังการเป่าสัญญาณเสียงแตรวงกล (เขาควาย) เตรียมความพร้อมรอแสดง รอบเช้าเวลา 09.30 น. รอบบ่ายเวลา 13.30 น. จนกระทั่งถึงเวลา 16.30 น. ลงชื่อออกจากศูนย์ศึกษาบ้านตากกลางกลับที่พักอาศัย

1.6.3 ช้างพิเศษ ลงชื่อเข้ามาปฏิบัติงานในหน้าที่เวลา 08.00 น. ให้นักท่องเที่ยวได้ชมลักษณะและร่วมแสดงด้วยโดยเฉพาะช้างเผ็ดพลายทองคำ พลายทองแดง จนกระทั่งถึงเวลา 16.30 น. ลงชื่อออกจากศูนย์คชศึกษาบ้านดากลางกลับที่พักอาศัย

1.7 ด้านอาหารของช้าง โดยธรรมชาติ ช้างจะกินอาหารทั้งวัน การให้อาหารช้างในศูนย์คชศึกษาบ้านดากลางจะทยอยให้ ช้าง 1 เชือกกินอาหารร้อยละ 10 ของน้ำหนักตัว หรือประมาณวันละ 200-400 กิโลกรัมต่อเชือก อาหารของช้างได้จากการปลูกหญ้าในที่ดินจัดสรรและส่วนหนึ่งได้จากองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์จัดซื้ออาหารให้ อาหารที่ใช้เลี้ยงช้างในศูนย์คชศึกษา ได้แก่ หญ้าเนเปียร์ กกล้วย ต้นกล้วย อ้อย ทางมะพร้าว ต้นโพธิ์ ต้นไทร ไม้ก้ามปู และสับปะรด ซึ่งซื้อจากพืชยา กรณีอาหารของช้างไม่เพียงพอ ความรู้ช้างจะจัดซื้ออาหารเพิ่มจากข้างนอกต้นละ 1,200 บาท ช้างตัวเมียจะให้กินอาหารทั้งวัน แต่ช้างตัวผู้จะถูกจำกัดอาหารเพราะถ้าช้างตัวผู้อ้วนจะตกมันเร็วกว่ากำหนด ในตอนกลางวันช้างจะได้รับอาหารที่จำกัด แต่ในเวลากลางคืนความรูช้างมีเวลาในการให้อาหาร ช้างจะกินอาหารตลอดทั้งคืนจนถึงเวลา 05.00 น.

1.8 ด้านการผสมพันธุ์ ช้างตัวผู้เป็นตัวหลัก ช้างตัวเมียจะเป็นฝ่ายไปหาตัวผู้ โดยนำช้างตัวเมียไปหาช้างตัวผู้ แล้วปล่อยให้ช้างตัวเมียและช้างตัวผู้อยู่ด้วยกันหากช้างตัวเมียและตัวผู้มีความชอบพอกันก็จะผสมพันธุ์กัน หากไม่ชอบก็ไม่ผสมพันธุ์ เมื่อผสมพันธุ์แล้วประมาณ 1-1.5 เดือน ถ้าช้างตัวเมียตั้งท้อง สังเกตจากนมที่ตั้งขึ้น ช้างตัวเมียต้องเสียค่าผสมพันธุ์ครั้งละ 10,000 บาท ให้กับช้างตัวผู้ ถ้าช้างตัวเมียตกตกลูกต้องเสียให้ช้างตัวผู้ 100,000 บาท (มา ทรัพย์มากและ สมพงษ์ ยามดี. 2561: สัมภาษณ์)

1.9 ด้านการตกลูก ช้างตัวเมียที่ตั้งท้องจะอ้วนท้องอยู่ประมาณ 18-24 เดือน จึงตกลูกพอช้างตกลูก แม่ช้างจะจับลูกช้างอยู่กับดินและเตะ 3 ที เพื่อให้กระดูกลูกช้างเข้าที่ จากนั้นทำพิธีตั้งชื่อโดยอาจารย์มาสู่ขวัญ เดิมแยกลูกช้างออกจากแม่ช้างเมื่อมีอายุ 3 ปี แต่ปัจจุบันเมื่อลูกช้างอายุครบ 1 ปี ก็แยกลูกช้างออกจากแม่ช้าง โดยความรูช้างต้องหามให้ลูกช้างต็ม ช้างตัวเมียทั้งระยะเวลา 2-3 ปี ถึงผสมพันธุ์ใหม่ได้ (มา ทรัพย์มาก, สมพงษ์ ยามดี. 2561: สัมภาษณ์)

1.10 ด้านการเกิดของช้าง เจ้าของช้างต้องแจ้งขึ้นทะเบียนช้างเกิดภายใน 15 วัน ที่อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ โดยมีหลักฐานตัวรูปพรรณแม่ช้าง พ่อช้าง มีใบรับรองจากสัตวแพทย์ของโรงพยาบาล ได้รับการรับรองการเกิดจากผู้ใหญ่บ้าน เมื่อเกิดได้ครบ 1 ปี ทำพิธีแยกลูกช้างออกจากแม่ช้าง ทำพิธีปัดรังควานโดยใช้ผ้าขาวม้าผูกข้อขั้ว

1.11 ด้านการตั้งชื่อช้าง ถ้าช้างเกิดกับคนเลี้ยงเองสามารถตั้งชื่อได้เลย กรณีซื้อมาจากบุคคลอื่นความรูช้างจะพาทำพิธีปัดรังควาน จะทำพิธีกรรมตั้งชื่อให้ใหม่โดยเขียนชื่อไว้ในต้นอ้อยและต้นกล้วย ใช้ต้นอ้อย 3 ต้น ต้นกล้วย 3 ต้น และตั้งชื่อกำกับกับแขวนไว้ทุกต้น หากช้างกินต้นใด ก็ตั้งชื่อตามที่แขวนไว้ตามต้นนั้นๆ (พิชรินทร์ ศาลางาม, มา ทรัพย์มาก และอิน แสนดี. 2561: สัมภาษณ์)

1.12 ด้านอายุของช้าง การสังเกตอายุของช้างสังเกตจากขอบหู ถ้าขอบหูด้านบนบนม้วนกลม ประมาณ 1 นิ้วฟุต แสดงว่า ช้างนั้นมีอายุประมาณ 25 ปี ถ้าขอบหูใหญ่ขึ้น และปลายขอบไม่ม้วนกลมแสดงว่า ช้างอายุมาก สำหรับปลายใบหูส่วนที่อ่อนห้อยลงมานั้น อาจใช้เป็นเครื่องสังเกตได้ คือ ช้างมีอายุมากมักมีปลายใบหูฉีกขาดมากด้วย ช้างที่มีแก้มตอหรือมีหนังเหี่ยวแสดงว่า ช้างนั้นมีอายุมากแล้ว

1.13 ด้านการนอนของช้าง ช้างจะนอนประมาณ 3-4 ชั่วโมง ในเวลากลางคืน ลักษณะการนอนของช้างเมื่อหลับสนิท จะนอนตะแคงลำตัวข้างใดข้างหนึ่งลงกับพื้น ช้างมีอาการหาวนอนและนอนกรนเช่นเดียวกับมนุษย์

1.14 ด้านโรคของช้าง โรคของช้างที่พบในศูนย์คชศึกษา คือ โรคคอติด วัณโรค ลำไส้อักเสบ โรคพยาธิ โรคของช้างเล็กที่เป็นแล้วล้ม คือ ลำไส้อักเสบและโรคคอติด

1.15 การดูแลรักษาช้าง ช้างจะได้ตรวจสุขภาพอาทิตย์ละ 3 ครั้ง โดยสัตวแพทย์สถาบันวิจัยและบริการสุขภาพช้างแห่งชาติ กรมปศุสัตว์ จังหวัดสุรินทร์และตรวจสุขภาพช้างทุกสัปดาห์ที่สองของเดือนโดยนายสัตวแพทย์อลงกรณ์ มหรรณพ (นายสัตวแพทย์สำนักพระราชวัง) 1 ปี เจาะตรวจเลือด (ไพทูล ศาลางาม. 2561: สัมภาษณ์)

1.16 ด้านการซื้อขายช้าง การซื้อขายช้างที่อยู่ในศูนย์คชศึกษา ส่วนใหญ่ผู้มาซื้อ คือ สวบนงนุช จังหวัดชลบุรี ภาคกลาง และภาคใต้ ดังนี้

อายุ 2-3 ปี ซื้อขายอยู่ที่ราคา 3,000,000 บาท

อายุ 18-20 ราคาซื้อขายจะแพง ซื้อขายอยู่ที่ราคา 4,000,000-6,000,000 บาท ปลายทองใบ

ซื้อขายอยู่ที่ราคา 16,000,000 บาท และช้างที่มีอายุมาก ราคาซื้อขายจะถูกลดตกตัวละ 2,000,000 บาท (มา ทรัพย์มาก และเห็น จงใจงาม. 2561: สัมภาษณ์)

1.17 ด้านการฝึกแสดงช้าง การฝึกช้างสำหรับใช้แสดงในศูนย์คชศึกษา เริ่มฝึกช้างตั้งแต่อายุ 8-9 เดือน ใช้เวลาฝึก 2 เดือน ก็สามารถแสดงได้ ช้างมีความจำที่ดีมาก ฝึก 2 นาที ก็จำสิ่งที่ควาญช้างฝึกได้ ภาษาที่ใช้ฝึกช้างขึ้นอยู่กับ

ควาญช้างที่ฝึก ถ้าควาญช้างพูดภาษากวยก็ฝึกช้างด้วยภาษากวย หรือถ้าควาญช้างพูดภาษาเขมรก็ใช้ภาษาฝึกเป็นภาษาเขมร

1.18 ด้านช้างล้ม (ตาย) ช้างล้มเริ่มมีการแจ้งต่อนายทะเบียนเมื่อปี พ.ศ.2558 เมื่อมีช้างล้มเจ้าของช้างต้องทำการแจ้งต่อนายทะเบียนที่อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ภายใน 15-30 วัน โดยให้สัตวแพทย์ตรวจชันสูตรศพให้ และทำพิธีกรรมทำบุญสวดบังสุกุลเหมือนมนุษย์ โดยนิมนต์พระมาสวดมนต์ทำบุญตักบาตร แล้วฝังไว้ในบริเวณบ้านจนเหลือแต่กระดูก ใช้เวลาฝังประมาณ 2-6 ปี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพร้อมของเจ้าของช้าง จึงทำการขุดกระดูกช้างที่ฝังขึ้นมาและทำพิธีฝังที่สุสานช้าง ณ วัดป่าอ้อเจียง (ไพทูล ศาลางาม, มา ทรัพย์มาก และพัชรินทร์ ศาลางาม. 2561: สัมภาษณ์)

1.19 ด้านสถานที่ฝังช้างล้ม (ตาย) สุสานช้าง ตั้งอยู่ ณ วัดป่าอ้อเจียง โดยมีพระครู ดร.สมุห์หาญ ปัญญาโร เป็นเจ้าอาวาส เป็นสถานที่ฝังช้างล้ม เป็นสุสานช้างแห่งเดียวในโลกที่จังหวัดสุรินทร์ เกิดขึ้นจากนิมิตของพระครู ดร.สมุห์หาญ ปัญญาโร ที่นิมิตถึงช้างที่ท่านเคยเลี้ยงและขายไป เห็นช้างร้องไห้ อยากกลับมาอยู่ด้วย ท่านนิมิตเห็นบ่อยเลยไปดูจึงได้รู้ว่าช้างได้รับอุบัติเหตุเสียชีวิต เลยขอซื้อกระดูกแล้วมาเก็บไว้และทำสุสานให้ (พระครู ดร.สมุห์หาญ ปัญญาโร. 2561: สัมภาษณ์) ในบริเวณที่ฝังโครงกระดูกช้างแต่ละหลุม สร้างจากปูนซีเมนต์เป็นรูปหมวกนักรบทหารโบราณที่ปลายยอดแหลมเป็นดอกบัว ครอบบรรจุกระดูกช้างไว้ภายในอีกที พร้อมเขียนระบุชื่อของช้างที่ล้มตายไว้ในปัจจุบันมีจำนวน 121 เชือก เพื่อเป็นการยกย่องเชิดชูเกียรติ และให้ตระหนักถึงคุณค่าของช้างไทยที่เป็นสัตว์คู่บ้านคู่เมือง เป็นสัตว์คู่พระบารมีพระมหากษัตริย์ไทย สร้างคุณประโยชน์ให้แก่แผ่นดินไทยมาอย่างมากมายตั้งแต่อดีต และให้คน

รุ่นหลังได้เรียนรู้ โดยบริเวณสุสานข้างมีป้ายประวัติสุสานข้าง มีศาลาเอราวัณซึ่งเป็นโบสถ์ที่มีความสูงสามารถมองเห็นบริเวณโดยรอบของศูนย์คชศึกษา ลานน้ำมูลและลานน้ำชี ดังภาพที่ 6 และ 7

ภาพที่ 6 สุสานข้าง/ที่ฝังข้าง

ภาพที่ 7 ศาลาเอราวัณ

1.20 ด้านวัฒนธรรมประเพณี ข้างในศูนย์คชศึกษาบ้านตากกลางมีส่วนในการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่เด่นๆ โดยทางศูนย์คชศึกษาจัดขึ้นทุกปีและนำข้างมาร่วมในกิจกรรมมี 2 กิจกรรมหรือ 2 งาน คือ

1) งานจดทะเบียนสมรสบนหลังข้าง จัดขึ้นในวันแห่งความรัก 14 กุมภาพันธ์ของทุกปี จะมีการจัดงานจดทะเบียนสมรสบนหลังข้าง โดย

คู่สมรสทุกคู่ที่สมัครเข้าร่วมกิจกรรมนี้จะได้เข้าร่วมพิธี “ซัดเต” ซึ่งเป็นพิธีแต่งงานแบบพื้นบ้านของชนชาวทวย หลังจากเสร็จพิธีซัดเตแล้ว คู่สมรสทุกคู่จะได้นั่งข้างเพื่อไปจดทะเบียนสมรสบนหลังข้างกับนายทะเบียนอำเภอ และรับมอบใบทะเบียนสมรสพร้อมของที่ระลึก

2) ประเพณีบวชนาคข้าง จัดขึ้นในวันขึ้น 14 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี เป็นประเพณีที่ชาวทวยจัดอุปสมบทบุตรชาย โดยก่อนเริ่มพิธีอุปสมบทที่วัดแจ้งสว่าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ทุกหมู่บ้านจะชักชวนกันจัดขบวนแห่นาคด้วยข้างอย่างสวยงามเพื่อไปทำพิธีเช่นไหว้บรรพบุรุษที่ศาลปู่ตา บริเวณวังทะเล หลังเสร็จการเช่นไหว้บรรพบุรุษแล้วจึงมาทำพิธีอุปสมบทที่วัดต่อไป

2. ปัญหาวิถีชีวิตข้างศูนย์คชศึกษา

ปัญหาวิถีชีวิตข้างในศูนย์คชศึกษามี 2 ด้าน ประกอบด้วยปัญหาด้านสภาพความเป็นอยู่ การปฏิบัติงาน และปัญหาด้านเศรษฐกิจ ดังนี้

2.1 ปัญหาด้านสภาพความเป็นอยู่และการปฏิบัติงาน พบว่า ระบบไฟฟ้าขาดความพร้อมขาดแคลนน้ำในการดูแลหญ้าที่ปลูกสำหรับเลี้ยงข้าง ทำให้หญ้าที่ปลูกโตไม่ทันต่อการกินของข้าง และแหล่งน้ำข้างไปอาบน้ำมีระยะทางไกล

2.2 ปัญหาด้านเศรษฐกิจ พบว่า การจัดสรรพื้นที่ปลูกอาหารสำหรับข้างค่อนข้างน้อยไม่เพียงพอต่อการเลี้ยงข้างแต่ละวัน ต้องซื้ออาหารเพิ่มจากข้างนอก เงินประจำเดือนของข้างเข้าช้าไม่ตรงกำหนดการออกเงินเดือน ทำให้ความถี่ข้างต้องกู้ยืมเงินมาใช้ในการซื้ออาหารให้ข้าง

อภิปรายผล

1. วิถีชีวิตของข้างศูนย์คชศึกษาบ้านตากกลาง

1.1 ด้านสภาพลักษณะที่ตั้งของศูนย์คชศึกษา มีความเหมาะสม ทั้งนี้เนื่องจากตั้งอยู่ใกล้กับชุมชน มีป้ายแสดงชื่อด้วยตัวหนังสือที่เด่นชัด มีร้านอาหาร ร้านขายสินค้าที่ระลึก บริเวณที่ตั้งมีต้นไม้ร่มรื่น เป็นที่พักของช้างไม่ต้องตากแดดและสภาพแวดล้อมรอบๆ ศูนย์ ตกแต่งสวยงาม สอดคล้องกับงานวิจัยของระพีพรรณ จันทับและลินจง โพชารี (2559: 53) ที่พบว่า ศูนย์คชศึกษามีการจัดตกแต่งสถานที่ท่องเที่ยวอย่างสวยงามเป็นระเบียบ

1.2 ด้านแหล่งเรียนรู้ในศูนย์คชศึกษา มีความหลากหลาย สามารถเข้าไปเรียนรู้เกี่ยวกับช้างได้อย่างละเอียดถี่ถ้วนครบทุกอย่าง มีป้ายความรู้ที่สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง มีการแสดงอุปกรณ์การจับช้าง ทำให้เห็นวิถีชีวิตของชาวทวยในการอยู่ร่วมกับช้าง

1.3 ด้านลักษณะของช้าง ในศูนย์คชศึกษา มีการกำหนดลักษณะของช้างตามหน้าทำการปฏิบัติงานที่ชัดเจนเป็นระเบียบ โดยช้างแต่ละเชือกจะทำงานตามหน้าที่ ตั้งแต่เช้าจนถึงเย็น ทั้งนี้เนื่องจากภายในศูนย์มีการจัดระบบการปฏิบัติงานของช้างที่ดี

1.4 ด้านการคัดเลือกช้าง คัดเลือกเฉพาะช้างที่อยู่ในจังหวัดสุรินทร์เท่านั้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องกันช้างสุรินทร์ออกเร่ร่อนไปในพื้นที่อื่นและเป็นการอนุรักษ์ช้างสุรินทร์ให้ได้อยู่ในถิ่นฐานบ้านเกิดของตนเอง อีกทั้งความรู้อาศัยได้ช่วยร่วมกับครอบครัว

1.5 ด้านสถานที่อยู่ของช้าง มีพื้นที่กว้างขวางเหมาะสมสำหรับเป็นสถานที่เลี้ยงช้าง โดยใช้พื้นที่ป่าบางส่วนในเขตป่าสงวนจัดสรรให้ช้างได้อยู่อาศัย ทั้งนี้เนื่องจาก พื้นที่ดังกล่าวเป็นป่าเสื่อมโทรมการนำช้างเข้าไปอยู่อาศัยจะช่วยให้การฟื้นฟูป่าที่เสื่อมโทรมให้ดีขึ้น

1.6 ด้านกิจวัตรประจำวันของช้าง กิจวัตรประจำวันของช้างขึ้นอยู่กับความรู้อาศัย โดยช้างมีหน้าที่ทำตามที่ความรู้อาศัยจัดทำให้ ทั้งนี้เนื่องจากความรู้อาศัยเป็นผู้ดูแลเลี้ยงดูช้าง

1.7 ด้านอาหารของช้าง อาหารของช้างส่วนใหญ่เป็นพืชที่ความรู้อาศัยปลูกไว้ในที่ดินจัดสรรและบางส่วนซื้อเพิ่มเติมมาจากข้างนอก ทั้งนี้เนื่องจากช้างเป็นสัตว์กินพืชไม่กินเนื้อ สอดคล้องกับอำนาจ คอวนิช (2520: 299) ที่กล่าวว่าอาหารของช้างเป็นพวกหญ้า ต้นไม้ และผลไม้

1.8 ด้านการผสมพันธุ์ การผสมพันธุ์ของช้างแต่ละครั้งมีค่าใช้จ่ายที่สูงเจ้าของช้างตัวเมียเป็นผู้จ่าย ทั้งนี้เนื่องจากความรู้อาศัยของช้างตัวเมียต้องเป็นฝ่ายนำช้างของตนไปหาช้างตัวผู้

1.9 ด้านการตั้งท้องของช้าง ใช้ระยะเวลายาวนานมาก ทั้งนี้เนื่องจากช้างเป็นสัตว์ที่ตัวใหญ่ การตั้งท้องแต่ละครั้งมีความยากลำบาก และในการตั้งท้องแต่ละครั้งความรู้อาศัยต้องดูแลอย่างดี เพื่อให้ลูกช้างที่คลอดออกมามีความสมบูรณ์แข็งแรง

1.10 ด้านการตกลูก หลังจากช้างตัวเมียตกลูกจะพักท้อง 1-3 ปี ถึงจะตั้งท้องใหม่ได้อีกครั้ง ทั้งนี้เนื่องจากต้องแยกแม่ช้างออกจากลูกช้างก่อน แม่ช้างจึงจะผสมพันธุ์และตั้งท้องใหม่ได้ สอดคล้องกับอำนาจ คอวนิช (2520: 301) ที่กล่าวว่าแม่ช้างจะตกลูกเพียงครั้งละ 1 ตัว และจะมีลูกห่างกันประมาณ 3 ปี

1.11 ด้านการเกิดของช้าง เมื่อลูกช้างเกิดมาแม่ช้างจะเตะลูกช้าง 3 ครั้ง ทั้งนี้เนื่องจากเชื่อว่าเป็นการเตะเพื่อให้กระดูกของลูกช้างเข้าที่ และความรู้อาศัยจะตั้งชื่อให้ลูกช้าง ทั้งนี้เพื่อยืนยันรูปลักษณะและรูปพรรณของช้าง เพื่อให้สามารถจดจำได้

1.12 ด้านการตั้งชื่อข้าง เมื่อข้างเกิดมาสามารถตั้งชื่อได้เลยและกรณีชื่อมาหรือคล้องมาจากป่าต้องทำพิธีเสี่ยงทายการตั้งชื่อ ทั้งนี้เพื่อเป็นสิริมงคล และปัดรังควาน

1.13 ด้านอายุของข้าง ข้างเป็นสัตว์ที่มีอายุยืน ทั้งนี้เนื่องจากข้างเป็นสัตว์ใหญ่

1.14 ด้านการนอนของข้าง การนอนของข้างเป็นไปโดยธรรมชาติเหมือนมนุษย์ ทั้งนี้เนื่องจากการพักผ่อนอย่างหนึ่งของร่างกาย สอดคล้องกับอำนาจ คอวนิช (2520: 299) ที่กล่าวว่าข้างนอนหลับประมาณ 3-4 ชั่วโมง

1.15 ด้านโรคของข้าง โรคของข้างในปัจจุบันมีความรุนแรงขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เชื้อโรคมีการพัฒนาเพื่อการอยู่รอดสอดคล้องกับอำนาจ คอวนิช (2520: 307) ที่กล่าวว่าข้างจะมีรูปร่างใหญ่โตแต่ก็อาจเป็นโรคได้ เช่นเดียวกับสัตว์อื่น

1.16 ด้านการดูแลรักษาข้าง การดูแลข้างต้องดูแลอย่างใกล้ชิดและอย่างดี ทั้งนี้เนื่องจากข้างในปัจจุบันมีน้อยลงเป็นสัตว์ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ให้ชนรุ่นหลังได้เห็น

1.17 ด้านการซื้อขายข้าง การซื้อขายข้างแต่ละครั้ง ซื้อขายด้วยราคาที่สูง ทั้งนี้เนื่องจากข้างเป็นสัตว์ใหญ่และมีจำนวนน้อย การเลี้ยงดูต้องใช้เวลานาน และส่วนหนึ่งสร้างรายได้ให้กับเจ้าของข้าง สอดคล้องกับกันยารัตน์ เพียรชอบ (2550: 111) ที่พบว่า ข้างมีราคาสูงมาก เพราะจำนวนข้างในประเทศไทยมีจำกัด และข้างสามารถสร้างรายได้ให้กับเจ้าของข้าง

1.18 ด้านการฝึกแสดงข้าง ข้างสามารถฝึกได้รวดเร็ว จำได้แม่นยำ ทั้งนี้เนื่องจากข้างมีสมองที่ใหญ่ เชื่อง มีความจำที่ดี

1.19 ด้านการปฏิบัติงานของข้าง ข้างจะเข้าปฏิบัติงานตรงตามเวลา ทั้งนี้เนื่องจากข้าง

แต่ละเชือกถูกเลี้ยงดูโดยความขยันและเป็นผู้นำข้างเข้ามาปฏิบัติงานในศูนย์ อีกทั้งการเข้าปฏิบัติงานของข้างมีรายได้ประจำเดือนทุกเดือน จึงเป็นแรงเสริมที่กระตุ้นให้ข้างเข้าปฏิบัติงานได้ตรงตามเวลา

1.20 ด้านข้างล้ม มีการจัดพิธีกรรมเหมือนกับมนุษย์ ทั้งนี้เนื่องจากความขยันที่เป็นชนเผ่าชาวทวยเลียงข้างเสมือนเป็นสมาชิกคนหนึ่งในบ้าน และข้างให้คุณประโยชน์ต่อครอบครัวความขยันอย่างมาก ทั้งนี้เพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณของข้างด้วย สอดคล้องกับจิตวิไล คำภาและคณะ (2546: 34) ที่พบว่า ถ้าข้างที่เลี้ยงล้มตายจะมีวิธีปฏิบัติต่อข้างเหมือนกับคนที่ตาย เพราะถือว่าข้างเป็นสมาชิกของครอบครัว

1.21 ด้านวัฒนธรรมและประเพณี ข้างมีความผูกพันกับวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นชาวกาย ทั้งนี้เนื่องจากความขยันส่วนใหญ่ที่เลี้ยงข้างจะเป็นชนเผ่าชาวทวย และเลี้ยงข้างเสมือนเป็นสมาชิกในครอบครัว วัฒนธรรมและประเพณีส่งเสริมให้เกิดสิ่งดีงามในการดำเนินชีวิตสอดคล้องกับคึกฤทธิ์ ชาวละมัย (2550: 110) ที่พบว่าความขยันส่วนใหญ่มีความเชื่อ ความผูกพันกับวัฒนธรรมและประเพณีแบบดั้งเดิม เพราะเมื่อปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาแล้ว ทำให้วิถีชีวิตนั้นดีเสมอมา จึงทำให้สังคมความขยันนับถือวัฒนธรรมและประเพณีเดิมไว้อย่างดี

2. ปัญหาวิถีชีวิตของข้างศูนย์คชศึกษาบ้านตากกลาง

2.1 ปัญหาด้านสภาพความเป็นอยู่และการปฏิบัติงาน ปัญหาส่วนใหญ่เกิดจากระบบแหล่งน้ำในศูนย์คชศึกษามีไม่เพียงพอ ไม่มีน้ำรดพืชที่ปลูกเป็นอาหารของข้าง สอดคล้องกับงานวิจัยของจิตวิไล คำภาและคณะ (2546: 40) ที่พบว่า ขาดแคลนน้ำสำหรับปลูกพืช

2.2 ปัญหาด้านเศรษฐกิจ รายได้ส่วน
ใหญ่ของช่างในศูนย์ศึกษาได้รับจากเงินประจำ
เดือนแต่ละเดือนซึ่งไม่เพียงพอ อีกทั้งการเบิกจ่าย
เงินเดือนแต่ละเดือนมีความล่าช้า ทั้งนี้เนื่องจาก
รายได้แต่ละเดือน ความรู้ช่างนำไปใช้จ่ายในการ
ซื้ออาหารสำหรับเลี้ยงช่าง สอดคล้องกับงานวิจัย
ของไชยวัฒน์ ปัญญานิติกุล (2552: 82) ที่พบว่า
การปลูกหญ้าภายในโครงการไม่เพียงพอ ความ
รู้ช่างต้องซื้ออาหารช่างเพิ่มเติม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัย ไปใช้

1.1 รัฐบาลควรสนับสนุนเรื่องงบประมาณในการดูแลช่างและอาหารช่างเพิ่มขึ้น

1.2 องค์การบริหารส่วนจังหวัดควร
จัดการระบบน้ำให้มีความเพียงพอ

1.3 องค์การบริหารส่วนจังหวัดควร
จัดการเบิกจ่ายงบประมาณให้มีความรวดเร็วและ
ตรงตามกำหนดเวลาในการเบิกจ่ายทุกเดือน

1.4 ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับช่าง ควรมี
การอนุรักษ์ไว้เพื่อให้ลูกหลานได้ภาคภูมิใจกับ
ท้องถิ่นตนเอง

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยในครั้ง ต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาผลกระทบที่มีต่อวิถี
ชีวิตของช่างป่าสู่ช่างบ้าน

2.2 ควรมีการศึกษาและพัฒนาวถีชีวิต
ช่างกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

บรรณานุกรม

- กันยารัตน์ เพียรชอบ. (2550). *ปัญหาและการจัดการความยากจนของความรู้ช่างชาวกุยจังหวัดสุรินทร์*.
วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จิตวิไล คำภา, ละมัย ไกล่สิกรรรม, วัชรินทร์ กิ่งมณี, วิวาพร วิชาภรณ์ และสมหมาย อรไทรวรรณ. (2546).
วิถีชีวิตคนเลี้ยงช่าง: กรณีศึกษาบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์.
การศึกษาค้นคว้าอิสระ ศศ.ม. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- คึกฤทธิ์ ขาวละมัย. (2550). *การศึกษาวถีชีวิตของความรู้ช่างในวังช้างอยุธยา แล เพนียด จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา*. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยราชภัฏ
พระนครศรีอยุธยา.
- ไชยวัฒน์ ปัญญานิติกุล. (2552). *การศึกษาสภาวะช่างเร่ร่อนในประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์ วท.ม. เชียงใหม่:
มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- พระครู ดร. สมุห์หาญ ปัญญาโร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุญชม ศรีสะอาด, ลัดดา สำรองพันธ์ และวุฒิไกร
ป้อมมะรัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศูนย์ศึกษาห่มบ้านช่างบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอ
ท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 23 เมษายน 2561.
- พัชรินทร์ ศาลางาม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุญชม ศรีสะอาด, ลัดดา สำรองพันธ์ และวุฒิไกร ป้อมมะรัง
เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศูนย์ศึกษาห่มบ้านช่างบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอท่าตูม จังหวัด
สุรินทร์ เมื่อวันที่ 23 เมษายน 2561.

- ไพฑูล ศาลางาม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุญชม ศรีสะอาด, มนทิยา สีประโคน, ลัดดา ล้ารองพันธ์ และวุฒิไกร ป้อมมะรัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศูนย์คชศึกษาหมู่บ้านช้างบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2561 และ 24 มีนาคม 2561.
- มา ทรรศย์มาก เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุญชม ศรีสะอาด, ลัดดา ล้ารองพันธ์ และวุฒิไกร ป้อมมะรัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศูนย์คชศึกษาหมู่บ้านช้างบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2561.
- ระพีพรรณ จันทับ และลินจง โพชารี. (2559). ปัจจัยด้านอัตลักษณ์ทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดการ การท่องเที่ยวหมู่บ้านช้างบ้านตากกลาง จังหวัดสุรินทร์. *วารสารมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์*, 5(1): 48-59.
- รินทรา เหล่าภักดี. (2537). *ช้างกับวิถีชีวิตของชาวบ้านค่าย ตำบลบ้านค่าย อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ*. ปรินฤนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สมพงษ์ ยามดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุญชม ศรีสะอาด, ลัดดา ล้ารองพันธ์ และวุฒิไกร ป้อมมะรัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศูนย์คชศึกษาหมู่บ้านช้างบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 23 เมษายน 2561.
- เหิน จงใจงาม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, บุญชม ศรีสะอาด, ลัดดา ล้ารองพันธ์ และวุฒิไกร ป้อมมะรัง เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศูนย์คชศึกษาหมู่บ้านช้างบ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2561.
- ศูนย์คชศึกษา. (2561). *ความเป็นมาของศูนย์คชศึกษา*. สุรินทร์: ศูนย์คชศึกษาหมู่บ้านช้าง บ้านตากกลาง หมู่ที่ 9 ตำบลกระโพ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดสุรินทร์.
- อิน แสนดี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, มนทิยา สีประโคน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศูนย์คชศึกษาหมู่บ้านช้าง บ้านตากกลาง ตำบลกระโพ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดสุรินทร์ เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2561.
- อำนาจ คอวนิช. (2520). "ช้าง," ใน *สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนโดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว*. เล่ม ๓. หน้า 248-307. กรุงเทพฯ : โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน.